

UMUMIY O`RTA TA`LIM MAKTABLARDA O`QUVCHILARING INGLIZ TILINI O`RGANISHDA YUZAGA KELADIGAN MUAMMOLAR

*Vafoyeva Oygul Abdurasulovna,
Yunusobod tumani 247- maktab,
1-toifali Ingliz tili fani o`qituvchisi*

Annotatsiya: ingliz tilini o`rganishda maktab o`quvchilarida kuzatiladigan qiyinchiliklar va ularni qanday qilib bartaraf etish usullari.

Kalit so`zlar: leksik, grammatik qiyinchiliklar, tovushlarni fonetik farqlanishi, induktiv va diduktiv usullar

Ma`lumki, ingliz va o`zbek tillari turli til oilalariga mansub hisoblanadi. Bu esa til o`rganuvchilariga fonetik, leksik va grammatik qiyinchiliklarga sabab bo`lishi aniq.

Umumiy o`rta ta`lim maktablarda talaffuzni o`rganishda o`quvchilar ko`plab qiyinchiliklarga duch keladilar. Jumladan:

- [θ] va [ð] tovushlarini o`rganishda deyarli barcha o`quvchilar qiynaladilar. Bunga sabab o`zbek tilida tish oralig`i tovushlarining yo`qligi. Bizning bolalarimiz tili bu tovushlarning talaffuziga ko`nikma xosil qilmagan.

- [r] tovushining ingliz tilidagi talaffuzi o`zbek tilidagi p dan farq qilgani uchun o`quvchilar bu tovush talaffuzida ham qiynaladilar.

- [t, d] tovushlarining talaffuzi ham ikkala tilda bir xil emas. Shuning uchun ularning talaffuz etilishi ham ba`zi o`quvchilarga qiyinchilik tug`diradi.

- [w] tovushi ham o`zbek tilida mavjud emas. Bu tovushni to`g`ri talaffuz qilishda ham o`quvchilar bir oz qiyinchiliklarga duch keladilar. Uni talaffuz etishda har doyim o`zbek tilidagi [v] bilan adashtiradilar.

Yuqorida keltirilgan tovushlarni to`g`ri talaffuz qilishni o`rgatish uchun o`qituvchi tilning joylashuvini imkon qadar amalda ko`rsatib bolalarga aniq tushuntirib berib, takrorlash mashqlari orqali muntazam tekshirib, o`quvchilarning talaffuziga har darsda alohida e`tibor berib borsa, mazkur tovushlardagi qiyinchiliklar ham bartaraf etiladi.

Bundan tashqari quyidagi holatlar ham o`quvchilar uchun fonetik qiyinchiliklarni yaratadi:

- e harfining so`z ohirida talaffuz etilmasligi — apple, Pete;
- gh harf birikmasining so`z o`rtasida o`qilmasligi — eight, night;
- k harfining so`z boshida n dan oldin talaffuz etilmasligi — knock, knee va bir qator boshqa qiyinchiliklarni kuzatish mumkin.

Tajribamga tayanib shuni ayta olamanki, o`zbek o`quvchilarning aksariyat qismiga xos bo`lgan qiyinchilik bu ko`plik yoki zamon yasovchi qo`shimchalar

qo'shilgandagi talaffuzida suffikslardan oldin [Ə] tovushini qo'shib talaffuz etishlaridir: books [bu'kƏs], happened [hæpƏ'nƏd]. Ko'rinib turibdiki, bunday keraksiz tovushni qo'shish orqali ular so'z urg'usining ham o'rnini o'zgartirmoqdalar. O'quvchilarning transkripsiyani o'qiy olmasliklari ham alohida bir muammodir. So'zlarning to'g'ri talaffuzini o'rgatish tovushlarni ifodalovchi belgilarni ham o'rgatish lozim.

Umumiy o'rta ta'lim maktablarda ingliz tili o'rgatishda uchraydigan grammatik qiyinchiliklar xususida gapirilganda, o'quvchilar ko'plab qiyinchiliklarga duch kelishlarini aytish lozim. Inson tilidagi hamma so'zlarni bilsa-yu, gaplar, so'zlar o'rtasidagi bog'lanishlarni bilmasa, u nutqning mazmunini tushunishga qiynaladi. Shuning uchun o'rta maktablarda o'quvchilarga grammatikani o'rgatish judayam muhimdir. Agar o'quvchi grammatik ko'nikmalarni yaxshi egallamagan bo'lsa, u o'z fikrini to'g'ri bayon eta olmaydi. Gapirishda, yozishda va tarjimada qiynaladi.

Til grammatikasi o'ziga xos murakkab sistemadir. Shuning uchun ham uni o'zlashtirish oson emas. Maktab o'quvchilari quyidagi qiyinchiliklarga odatda duch keladilar:

Artikl muammosi. Buni grammatika o'rganishdagi eng katta muammo desa ham bo'ladi. Ko'pchilik ingliz tili o'rganuvchilar bilan suhbatlashib ko'rganimizda, deyarli hammalari ingliz tili grammatikasini o'zlashtirishlarida asosan artikl va zamonlar qiyinchilik tug'dirishini aytganlar. Darhaqiqat, o'zbek tilida aynan artikl so'z turkumi bo'lmagani uchun uni qo'llashda va tarjima qilishda qiynaladilar.

Artikl qoidalarni yod olish kerak. Biroq qoidalardagi talaygina istisno holatlari o'rganuvchilarga, ayniqsa maktab yoshdagilarga, uni o'zlashtirishni murakkablashtiradi. Tarjimasi aniqroq qilib o'rgatilsa, o'quvchilar artiklni qo'llashda ko'p qiyinchiliklarga uchramaydilar. Masalan: noaniq artikl bir, qandaydir bir deb, aniq artikl esa o'sha, haligi deb tarjima qilinadi deb o'rgatish mumkin.

Bir so'z bilan aytganda, artiklning ishlatilish holatlarini bolalarga misollar yordamida qayta-qayta tushuntirilsa, ingliz tilidagi bu yordamchi so'z turkumini o'zlashtirishdagi qiyinchiliklarni kamaytirib bartaraf etish mumkin.

Ingliz tili grammatikasini o'zlashtirishdagi qiyinchiliklardan yana biri predloglardir. O'zbek tilida predloglar kelishik qo'shimchalari bilan ifodalanadi. Ingliz tilida esa kelishik qo'shimchalari predloglar orqali ifodalanadi. Jumladan, o'zbek tilidagi o'rinpayt kelishigi, ingliz tilida in, on, at predloglari bilan ifodalanishi mumkin. Masalan:

in — in January, in 2022, in a week *on* — on Friday, on March 2, on birthday *at* — at the weekend, at 5 o'clock

O'rin payt kelishigining qo'shimchasi, o'rin joyini bildirganda ham ingliz tilida yuqoridagi predloglardan foydalanamiz. Masalan:

in — in Uzbekistan, in Madrid, in our week

on — on the sofa, on the table *at* — at the station, at school

Ingliz va o'zbek tillarida so'z tartibining o'xshash emasligi. Ma'lumki, ingliz tilida so'z tartibi qat'iydir, aksariyat hollarda darak gap boshida doim ega turadi ketidan esa kesim keladi. O'zbek tilida esa gap bo'laklari o'rnini almashtirsak ham ma'nosi o'zgarmaydi. Tarjimada esa o'quvchilar qiyinchiliklarga uchraydilar. Ao'zlarni tarjimaini topishadiyu lekin gaplarni to'g'ri tuza olishmaydi

Metodistlar fikriga ko'ra, ingliz tili grammatikasini o'rgatishda, avvalambor, grammatikani to'g'ri tanlash va ingliz tili grammatikasini o'ziga xos xususiyatlarini inobatga olish taqozo etiladi. Ingliz tili grammatikasini o'ziga xos qiyinchiliklari va xususiyatlari quydagilar: ingliz tilida noto'g'ri fe'llar mavjudligi, ingliz tilida gap qurilishni qat'iyiligi, ingliz tilida artikillar, predlog va zamonlarning ko'pligidir. Shu kabi xususiyatlar ingliz tili grammatikasini o'zbek tili grammatikasidan farqlaydi.

J. Jalolov fikriga ko'ra, grammatikani o'quvchilarga o'rgatishda asosan ikkita yo'ldan foydalanishimiz mumkin:

1. *Induktiv.*
2. *Diduktiv.*

Induktiv usulda o'quvchilarga avval qoida so'ngra esa misol beriladi. Diduktiv usulda esa avval misol so'ngra qoida beriladi. Maktab yoshidagi bolalarga ingliz tilini o'rgatishda avvalo bolalar uchun rang-baranglikka e'tibor berishimiz zarur. Rasmlar asosida yoki qo'shiq va she'rlar orqali ham ingliz tili grammatikasini o'rgatishimiz mumkin. Maktablarda kuzatilayotgan muammolar qatorida o'quvchida darsga nisbatan passivlik, zerikish, diqqatni jamlay olmaslik kabi jihatlar ham mavjud.

Ingliz tilini o'rgatishdagi leksik qiyinchiliklar:

- ingliz tilidagi deyarli barcha so'zlar turli ma'nolarni anglatadi. Ya'ni bir so'z birdan oshiq ma'noni anglatadi. M. Norovanning ta'kidlashicha, ingliz tilida bitta so'z maksimal 23ta ma'noni berar ekan.

- Ingliz tili lug'atining ma'lum qismi boshqa tillardan kirib kelganligi;
- Ingliz tilining idiomalarga boyligi

Xulosa qilib aytganda, ingliz tilini o'rganishda qiyinchiliklarga duch kelish tabiiy, albatta. O'qituvchilar o'quvchilarning qayerda qanday qiyinchiliklarga uchrayotganliklarini kuzatib borib uni bartaraf etish usullarini topib o'quvchilarga yengillik yaratib borishlari darkor. Zero, til materiallarini o'zlashtirishdagi qiyinchiliklar nutq faoliyatining barcha turlarida ko'nikma xosil qilishlariga to'sqinlik qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YIHATI :

1. Maykl Xarris, Devid Mower, Anna Sikorzynska "Imkoniyatlar" (O'rta, O'rta darajagacha), Longman.

2. Jalolov Jamol. Chet til o'qitish metodikasi. "O'qituvchi" nashriyot-matbaa ijodiy uyi, Toshkent – 2012.

3. Bekmuratova U. B. "Ingliz tilini o'qitishda innovatsion texnologiyalardan foydalanish" mavzusida referat. Toshkent — 2012.

4. Отабоева, М. Р. Chet tilini o'qitishda zamonaviy innovatsion o'qitishda zamonaviy innovatsion texnologiyalaridan foydalanish va uning samaradorligi / М. Р. Отабоева. 2020.

5. WWW.Ziyonet.uz